

- Det enevældige styre er karakteriseret ved en stærk statsmagt og en udpræget centralisering.
- Kongemagten sikres ved hjælp af en stærk hær.
- Det føres merkantilistisk politik: Landets velstand skal skabes ved at opbygge en stor beholdning af ædelmetal. Derfor lægges der stor vægt på en blomstrende handel med kolonierne.
- Handel og håndværk støttes med privilegier, monopoler og importforbud.
- Ved hoffet føres et kostbart, ceremonielt liv.

TIDSLINJE

- 1602 Det nederlandske Ostindiske Kompagni oprettes
- 1609 Amsterdams bank oprettes
- 1614 Den franske stænderforsamling indkaldes. Næste indkaldelse er i 1789
- 1624-1642 Richelieu førsteminister i Frankrig
- 1643-1715 Ludvig 14. (Solkonger) regerer i Frankrig
- 1648 Den Westfalske Fred afslutter Trediveårskrigen
- 1660 Enevælden indføres i Danmark
- 1665 Kongeloven i Danmark
- 1689 Vilhelm af Oranien bliver konge i England mod at underskrive "Bill of Rights"

10 Oplysningstid og borgerlige revolutioner

I 1700-tallet blev grunden lagt til vores moderne verden. Den måde, vi argumenterer på, og den måde, vi erkender vores omgivelser på, har sin rod i den periode, som kaldes oplysningstiden eller rationalismen. Det latinske ord "ratio" betyder fornuft, og netop fornuften kom i højsædet.

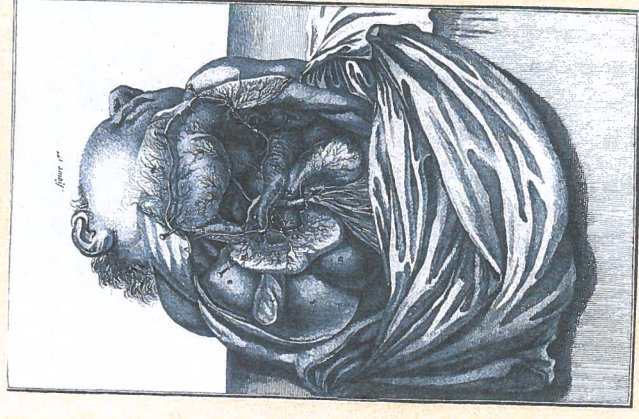
Oplysningstiden begyndte i slutningen af 1600-tallet og varede til Den Franske Revolution i 1789. Oplysningsfilosofferne tog afstand fra de forklaringer, teologerne og

religionen gav på livets fænomener. I stedet mente de, at forklaringer skulle gives ud fra objektive, videnskabelige undersøgelser. Man skulle måle, veje og tælle og på den måde indsamle et materiale, som kunne bekræfte de teorier, man havde opstillet. Kritisk fornuft, logik og erfaring gik forud for tro og autoriteter. Derfor ville de heller ikke acceptere en kongemagt af Guds nåde. De krævede i stedet, at kongen skulle forvalte magten efter folkets vilje.

ENCYKLOPÆDIEN

Et markant symbol på oplysningstiden er det leksikon, som udkom i Frankrig i årene 1751-72. Udgiverne kaldte det "Encyclopædi for videnskab, kunst og håndværk", og det udkom i 17 teksterbind og 11 bind med plancher. Det er Europas mest berømte leksikon. Formålet med værket var at præsentere den mest aktuelle viden, alt det man takket være moderne arbejdsmetoder og nøgtern tænkemåde var nået frem til inden for videnskab, kunst og håndværk. Både Montesquieu, Voltaire og Rousseau skrev artikler til encyklopædien, som censuren flere gange forsøgte at forbyde.

Da man i Danmark i 1994 begyndte at udgive et nyt stort leksikon, valgte man at vise inspirationen fra det fornemme franske værk ved at kalde udgivelsen "Den Store Danske Encyklopædi".

Anatomisk tegning fra den første franske encyklopædi. En hals, åbnet så man kan se de indre organer.

John Locke

Den første egentlige oplysningsfilosof er englænderen John Locke (1632-1704). Han udgav i 1690 to værker, et om den menneskelige erkendelse og et om syreformer. Locke fremførte heri den tanke, at mennesket ved fødslen er frit for alle forestillinger om verdens sammenhæng. Der findes ingen medfødte opfattelser af, hvordan tingene hænger sammen. Mennesker sanser, indlærer og erfarer, og på den måde dannes den menneskelige bevidsthed. På samme måde er Gud og religion også indlærte størrelser. Et menneske, som aldrig har hørt om Gud, vil følgelig heller ikke tro på Gud.

Det var også Locke, som formulerede tanken om en samfundspagt. Mennesket har en række fundamentale rettigheder, såsom liv, helbred, frihed og ejendom. Men for at sikre disse rettigheder er borgerne nødt til at indgå en samfundspagt med hinanden. Hver enkelt borger er nødt til at afgive noget af sin egen frihed for at sikre, at alle kan have deres frihed. Derfor var Locke også imod den enevældige magt, som hævdede at være af Guds nåde. Locke mente, at kongen/fyrsten skulle varetage folkets interesser og kun havde ret til at sidde på tronen, hvis dette blev gjort ordentligt.

De franske oplysningsfilosoffer

I Frankrig var en række oplysningsfilosoffer i 1700-tallet med til at tænke de tanker, som skabte grobund for Den Franske Revolution. En af dem var Montesquieu (1689-1755), hvis mest berømte værk er "Om lovenes ånd" fra 1748. Montesquieu havde den opfattelse, at monarkiet var den mest hensigtsmæssige styreform. Men man kunne opnå det bedste styre, hvis magten blev delt i tre indbyrdes uafhængige instanser: den lovgivende myndighed, som et parlament skulle stå for, den udøvende myndighed, som skulle ligge hos kongen, og den dømmende myndighed, som var domstolene.

Montesquieus principper fik stor betydning. De blev første gang bragt i anvendelse i den amerikanske forfatning, og de findes i alle moderne forfatninger, også i den danske grundlov. Det er et karakteristisk træk for diktaturstater, at princippet om magtens tredeling ikke bliver overholdt.

Voltaire (1694-1778) satte et markant præg på udviklingen i Frankrig og i Europa i 1700-tallet. Han var en flittig skribent og deltog ivrigt i de politiske og kulturelle debatter i tiden. Han gik ind for retfærdighed, tolerance og ytringsfrihed og mente, at religion var en sag, som hørte hjemme i privatlivet, ikke et statsanliggende. Hans åbenmundethed betød, at han måtte tilbringe en stor del af sit liv i udlændighed, for ikke alle herskerne i Europa brød sig om hans kritik. Han havde dog et nært forhold til den preussiske konge Frederik den Store, som lod sig inspirere af oplysningstidens tanker.

SAMFUNDSPAGTEN

Rousseau videreudviklede tankerne om, at alle mennesker er født lige og har naturlige medfødte rettigheder. Den naturlige frihedsstilstand vil imidlertid meget hurtigt blive forstyrret, idet nogle vil forsøge at berige sig på andres bekostning. Derfor er det nødvendigt at indgå en samfundspagt.

"Hvad mennesket mister ved den sociale overenskomst, er hans naturlige frihed og en ubegrænset ret til at foretage sig alt, hvad han ønsker. Hvad han vinder, er den borgerlige frihed, som gør mennesket til virkelig herre over sig selv; thi det blot at give efter for lyst er slaveri, og lydighed mod den lov, man har sat sig, er frihed", skrev Rousseau i samfundspagten. Rousseau gik ind for det direkte, borgerlige demokrati, hvor den enkelte kan blive nødt til at bøje sig for almenviljen.

Rousseau (1712-78) er endnu en af de fremtrædende oplysningsfilosoffer. I 1762 udgav han to værker, et om børneopdragelse og et om samfundets styre. Det var Rousseaus opfattelse, at mennesket bliver født i en naturtilstand af fred og harmoni, og at mennesket ved fødslen er godt og uspoleret. Derfor gælder det om så længe som muligt at opretholde den lykkelige naturtilstand og lade børnene udvikle sig så frit som muligt. Rousseaus tanker spiller stadig en stor rolle i moderne pædagogisk debat.

Den oplyste enevælde

"Jeg er statens første tjener," sagde den preussiske konge Frederik den Store om sig selv og sit embede. Meget havde ændret sig siden Ludvig 14.s tid. I sidste halvdel af 1700-tallet var mange konger stærkt påvirkede af oplysningstiden og regerede deres lande på en måde, som skulle tjene almenvellet og landets udvikling. De indførte reformer af uddannelserne, var tolerante på det religiøse område, gennemførte foranstaltninger, som skulle fremme landbrug og håndværk og moderniserede retsvæsenet. De lyttede i et vist omfang til de nye synspunkter, men censuren blev bevaret. Alt for kritiske synspunkter skulle ikke frem, og magten var stadig koncentreret i kongens hænder.

Den europæiske magtbalance

Det europæiske magtsystem, som var resultatet af Trediveårskrigen, var stabilt helt frem til de borgerlige revolutioner i slutningen af 1700-tallet. Systemet hvilede på den verdenslige fyrstestat. Religionen var sat ud af spillet som politisk faktor, og arvekongedømmet bevirkede, at der var en tæt sammenhæng mellem kongen og staten.

For kongerne blev opretholdelsen af staten det helt overordnede mål, og det kunne lade sig gøre ved at sikre en stabil magtba-

lance i Europa. Derfor ser man i Europa i 1700-tallet, at hver gang en stat forsøger at udvide sin dominans, indgås der alliancer på kryds og tværs mellem de truede stater. Hver gang havde alliancerne til hensigt at forhindre, at en enkelt stat voksede sig for stærk.

Den spanske arvefølgekrig 1701-1714

Ønsket om opretholdelse af den europæiske magtbalance sås tydeligt i forbindelse med krigen om arvefølgen i Spanien. I 1700 uddøde den spanske kongefamilie, og Ludvig 14.s barnebarn Filip blev indsat som konge, dog på den betingelse, at Spanien og Frankrig ikke måtte forenes. Alligevel var det betænkeligt for de andre stater, at den franske kongeslægt regerede både i Frankrig og Spanien. Derfor blev der indgået en alliance mellem England, Nederlandene og Østrig, og en lang, kostbar og udmarvende krig brød ud.

Den enevældige Frankrig kom i store økonomiske problemer på grund af krigen og endte med at tilbyde fred. Ved freden i Utrecht i 1713 fik Spanien lov at fortsætte som selvstændigt kongedømme og beholdt Latinamerika, men Spanien var færdig med at være en europæisk stormagt. England overtog Spaniens monopol på slavehandel i de spanske kolonier og fik også Spaniens områder i Nordamerika samt Gibraltar. Dermed kom England til at beherske indsejlingen til Middelhavet. Østrig fik Italien og De Spanske Nederlande (det nuværende Belgien).

Preussen bliver en europæisk stormagt

Efter Trediveårskrigen var Brandenburg det stærkeste fyrstedømme i Nordtyskland. Dets leder – kurfyrsten – begyndte en systematisk militær og økonomisk opbygning. Det førte til, at Brandenburg i 1701 blev omdannet til kongedømmet Preussen, som i løbet af 1700-tallet udviklede sig til en af de stærke-

ste militære magter i Europa. "Hæren, som havde en stat" er en almindelig betegnelse for Preussen i 1700-tallet.

Da Frederik den Store blev konge i 1740, var hæren på ca. 80.000 mand. Ved hans død i 1786 var den udvidet til ca. 200.000 mand.

Baggrunden for den effektive preussiske hær var et system, hvor de preussiske godsejere – junkerne – blev indrulleret i staten som officerer og embedsmænd, der stod for skatteopkrævning og administration. Karrierevejen i Preussen gik i meget større omfang end i det øvrige Europa via militæret. Hæren blev moderniseret, bl.a. ved at geværerne blev udstyret med en bajonet beregnet til nærkamp, og soldaterne blev underlagt jernhård disciplin.

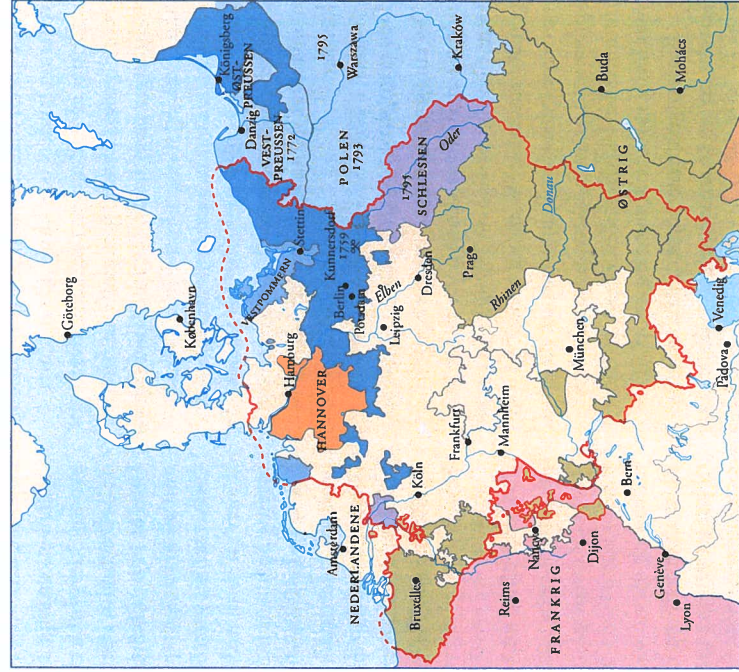
Samtidig blev der gennemført en række reformer, som fremmede landets økonomi-

ske udvikling. Frederik den Store, som var en varm tilhænger af den oplyste enevælde, interesserede sig også meget for kunst og kultur. Der var religiøs tolerance i Preussen, så både protestanter, katolikker og jøder kunne få lov at leve og drive deres erhverv i landet.

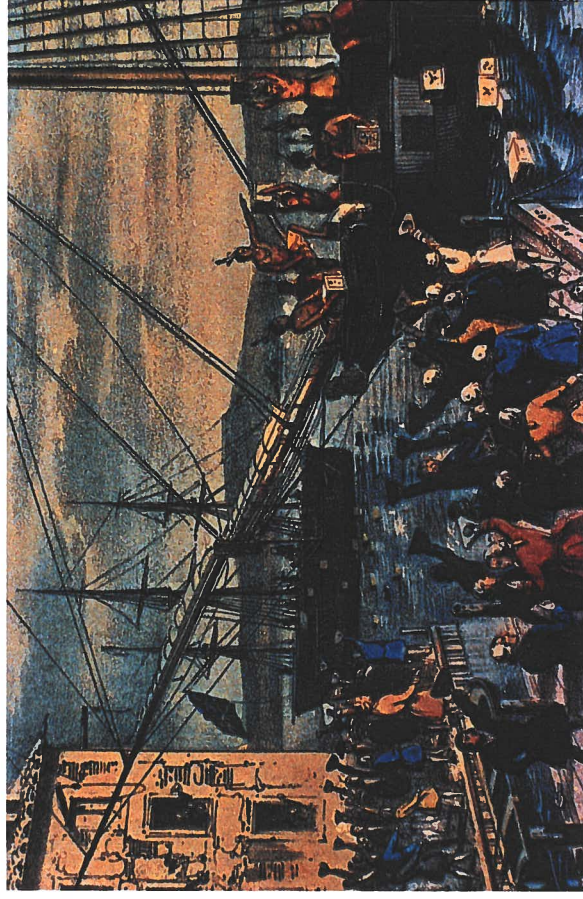
Magtbalancen trues

Fra 1740 til 1763 var de europæiske stormagter involverede i en række krige, som hver havde deres særlige fokuspunkt. De drejede sig om territorier og interesser i Europa, men også om herredømme over kolonierne. Krigene blev ført både i Europa, Amerika, Asien og Afrika.

Syvsårskrigen fra 1756 til 1763 endte med, at Preussen blev styrket på bekostning af Østrig. Til søs var Englands herredømme så afgørende, at de besejrede

Nordeuropa ved slutningen af 1700-tallet

Teseebkabet i Boston. Litografi fra 1846.

Frankrig både i Amerika og Asien. Frankrig måtte afstå Canada og Florida til England, så der blev et sammenhængende engelsk område langs hele den amerikanske østkyst. Louisiana blev afstået til Spanien. Frankrig blev også fordrevet fra Indien. England blev på den måde verdens førende kolonimagt.

Frihedskravene vokser

I løbet af 1700-tallet opstod der en ny social klasse, borgerskabet. Den blev bærende for de borgerlige revolutioner i århundredets slutning. Folk fra borgerskabet tjente primært deres penge ved handel, håndværk og industri eller som embedsmænd. De var veluddannede, og de var politisk interesserede og aktive. De mødtes og diskuterede samfundsansliggender i klubber og på kafestuer, og de var stærkt inspirerede af oplysningsfilosoffernes tanker. Det forekom dem indlysende, at som nyttige samfundsborgere skulle de også have indflydelse på statens styre, men her stødte de imod det enevældi-

ge system, merkantilismens snærende bånd og adelens gamle privilegier. Utilfredsheden eksploderede først i de engelske kolonier i Amerika.

De engelske kolonier i Amerika løsrivet sig

I begyndelsen af 1600-tallet begyndte der en udvandring fra England til Nordamerika. Mange af udvandrerne tilhørte religiøse mindretal som puritanere og kvækere. De følte sig utrygge i England under den politisk/religiøse magtkamp og så muligheden i den nye verden. Det var dem og deres efterkommere, som fordrev indianerne og skabte de 13 engelske kolonier på den amerikanske østkyst. Nordpå levede de af et landbrug, som mindede meget om det europæiske. Det var familiebrug, som byggede på kornavl og kvægdrift. Det blev suppleret med majs, som de lærte at kende hos indianerne. Syd på i Virginia oprettede kolonisterne tobakskulturer. Til dyrkning af tobakken hentede de tidligt i 1600-tallet de første

sorte slaver. Nord-syd modsætningen blev grundlagt.

I årene efter afslutningen af Syvårskrigen blev modsætningen mellem det engelske styre i London og kolonierne i Amerika større og større. Blandt nybyggerne var der stærke traditioner for at bestemme selv. På grund af den store afstand til London var der også et vist selvstyre i Amerika, hvor der var almindelig stemmeret (for mænd), når der blev valgt lokalpolitikere, dommere og politimestre. Derimod havde ingen af kolonierne i Amerika stemmeret til parlamentet i London.

Amerikanerne betalte stort set heller ikke skat. Koloniernes udgifter kunne dækkes ved indtægter fra salg af jord, ved bødeindtægter samt indtægter fra den told, som blev lagt på importerede varer. Men efter 1763 søgte England at få sine udgifter til krigen i Nordamerika dækket ved at pålægge kolonierne skat. Det vakte stor modstand i Amerika, hvor man havde den opfattelse, at skattebetaling skulle hænge sammen med politisk indflydelse. Og det sidste ville man ikke give dem i London. Samtidig følte amerikanerne sig mere og mere hæmmet af den merkantilistiske politik, som England førte. Den betød nemlig, at varer importeret til kolonierne blev pålagt store toldafgifter. I 1773 kom det til en symbolsk begivenhed – "Telskabet i Boston". Et engelsk skib, som transporterede (toldbelagt) te til Amerika, blev stormet af en flok mænd forklædt som indianere. De smed kasserne med te i vandet som protest mod den merkantilistiske politik og det engelske styre. Dermed begyndte en oprædning af konflikten, som kulminerede med Den Amerikanske Uafhængighedserklæring i 1776.

Uafhængighedserklæringen medførte, at England satte tropper ind mod de oprørske kolonier, og krigen varede indtil 1783. Kolonierne vandt kun krigen takket være hjælp

UAFHÆNGIGHEDS-ERKLÆRINGEN I 1776

Uafhængighedserklæringen blev indledningen til de borgerlige revolutioner. Det er det første statslige dokument, som endtydigt bygger på naturrettens tanker med de berømte og hyppigt citerede formuleringer: *"Vi anser disse sandheder for selvindlysende, at alle mennesker er skabt lige, og at de af deres Skaber har fået visse umiddelbare rettigheder, heriblandt retten til liv, frihed og stræben efter lykke. At for at sikre disse rettigheder er blandt mennesker oprettede regeringer, hvis retfærdige magt hviler på de styreses samtykke, og når som helst nogen regeringsform bliver ødelæggende for disse formål, er det folkets ret at ændre eller ophæve den og at indsatte en ny regering, baseret på sådanne grundlæggende og med magtbeføjelser organiseret på den måde, som efter deres opfattelse mest sandsynligt vil bringe dem sikkerhed og lykke"*.

fra Frankrig, som ønskede at sige England tak for sidst for nederlaget i Syvårskrigen.

I 1783 måtte England anerkende de 13 staters uafhængighed, og derefter begyndte opbygningen af den amerikanske forbundsstat. USA's forfatning trådte i kraft i 1789. Den levede op til de mest moderne demokratiske principper i tiden. Der var lige og almindelig valgret for alle (frie mænd), folkesuverænitetsprincippet var med, og Montesquieus principper om magtens tredeling var også skrevet ind i forfatningen.

I spidsen for staten og som udøvende myndighed stod en præsident, valgt af folket for en fireårig periode.

Den lovgivende myndighed var overladt til Kongressen, som havde to kamre: Repræsentanternes Hus og Senatet. I Repræsentanternes Hus var staterne repræsenteret i forhold til deres indbyggertal. I Senatet havde hver stat to medlemmer.

Selv om forfatningen var moderne, accepterede den alligevel, at der eksisterede slaveri i sydstatene, og tanken om kvindelig valgret var på det tidspunkt endnu kun latterlig.

USA's første præsident blev George Washington (1732-99). Han havde været den militære øverstbefalende under Uafhængighedskrigen og var en central figur i arbejdet med at skrive USA's forfatning. Han var præsident fra 1789 til 1797.

Frihed, lighed og borgerskab

I 1789 brød revolutionen ud i Frankrig. Men det havde gjort længe. Frankrig var kommet i dybere og dybere økonomisk uføre på grund af de mange krige og det kostbare hofliv. Bønderne var beskattet til bristepunktet, og de privilegerede grupper ville ikke være med til at betale. Derfor var der ikke andet at gøre for kongen end at indkalde stændersamlingen, som sidst havde været samlet i 1614.

Socialt set var fordelingen i stændersamlingen meget skævt:

MENNESKERETTIGHEDS-ERKLÆRINGEN I 1789

"Menneskene fødes og forbliver frie og lige i rettigheder. Sociale forskelle kan kun begrundes med almenviljet. ... Målet for enhver politisk sammenslutning er at bevare de naturlige og umistelige rettigheder. Disse er friheden, ejendomsretten, sikkerheden og retten til modstand mod undertrykkelse. ... Grundlaget for al magt hviler hos nationen. Ingen stand og ingen person kan udøve nogen autoritet, som ikke udtrykkeligt stammer fra folket. ... Enhver kan tale, skrive og trykke frit, men skal ved misbrug af denne frihed stå til ansvar i de tilfælde, loven bestemmer."

Første stand, de gejstlige, som var en gruppe på ca. 120.000 personer, havde nogenlunde lige så mange repræsentanter som anden stand, de adelige.

Der var ca. 350.000 adelige i Frankrig, og de var stærkt privilegerede. De var skattefri,

Stormen på Bastillen. Claude Cholat ca. 1789.

Napoleon går over Alperne d. 20. maj 1800. Oliemaleri fra 1803 af J. L. David (1748-1825).

og de havde monopol på en række poster, bl.a. skulle man være adelig for at kunne blive officer.

Tredje stand repræsenterede borgere og bønder, hvilket svarede til 98 % af landets befolkning. De havde nogenlunde lige så mange repræsentanter som de to andre stænder tilsammen. Derfor begyndte stænderforsamlingen med procedurespørgsmål. Skulle man stemme efter stand eller efter repræsentanter? Tredje stand ønskede selvfølgelig, at der blev stemt efter repræsentanter,

men det ønskede de to andre stænder ikke. Derfor tog tredje stand det revolutionære skridt at erklære sig for Nationalforsamling. Gejstligheden sluttede sig til tredje stand, men kongen var modvillig og trak tropper ind omkring Paris. I den situation udbrød der uro i befolkningen, og den 14. juli blev Paris' fæstning Bastillen stormet af befolkningen. Det er den dag, Frankrig stadig fejrer som sin nationaldag.

Der fulgte en periode med uro og overfald på godsejerne, hvis skattefrihed og ret-

tigheder over bønderne var blevet ophævet af Nationalforsamlingen. Men samtidig med uroen arbejdede Nationalforsamlingen, og i august 1789 vedtog den Menneskerettighedserklæringen, som blev grundlaget for den forfatning, som kongen i 1791 blev tvunget til at underskrive.

Forfatningen gjorde Frankrig til et konstitutionelt monarki, dvs. et kongedømme, hvor kongen er forpligtet af en forfatning, som bygger på folkets vilje. Men 1791 blev også indledning til en række år med vold- og andre uro og krig med udlandet.

De revolutionære i Frankrig blev splittet op i flere indbyrdes stridende grupper, som var uenige om, hvordan de skulle forholde sig til krigstruslen fra Østrig og Preussen. De to lande ønskede enevælden genindført i

Frankrig, og derfor erklærede Frankrig krig i 1792. Da det blev afsløret, at kongen samarbejdede med udlandet, blev kongeparret henrettet i 1793.

De følgende år var kaotiske i Frankrig. De forskellige politiske grupperinger kæmpede hinanden, og guillotinen blev flittigt brugt. Frankrig var under konstant pres fra udlandet, og det førte til, at den unge ambitiøse officer Napoleon Bonaparte, som havde vist fremragende evner i krigen, i 1799 tog magten ved et kup og i 1804 kronede sig selv til kejser.

Napoleon havde store planer om, at Frankrig skulle være det dominerende land i Europa og startede derfor en række krige, som førte til, at næsten hele det vestlige Europa kom under fransk herredømme.

Friheden fører folket på barrikaderne. Maleri af Eugene Delacroix, 1830. Billedet er malet i anledning af Julirevolutionen i Frankrig i 1830.

Reaktionen herpå var, at Østrig, Preussen, Rusland og England sluttede sig sammen i en koalition mod Frankrig, men Napoleon led først det endelige nederlag i 1815 ved Waterloo i Belgien.

Napoleon gennemførte en række moderniseringer af det franske samfund. Han reorganiserede den civile lovgivning, så den blev ensartet over hele landet. Han lavede en uddannelsesreform og en administrationsomlægning, og han indgik et forlig med kirken, hvis ejendom stort set var blevet konfiskeret under revolutionen. På den måde kom hans korte tid ved styret til at få langtrækkende virkninger i Frankrig.

- og i Danmark

Oplysningstidens tanker slog også igennem i Danmark, først og fremmest hos den frem-skriftsvenlige del af godsejerne og hos det dannede borgerskab, som begyndte at organisere sig i "borgerdydselskaber".

Forfatteren og videnskabsmanden Ludvig Holberg (1684-1754) var stærkt præget af oplysningstidens og naturretens tanker, og

han satte et kraftigt præg på debatten i Danmark. Hans skuespil har haft så stor gen-nemslagskraft, at de stadig hyppigt spilles på de danske teatre.

Fra midten af 1700-tallet kan det danske styre betegnes som "oplyst enevælde". En række kommissioner skulle undersøge, hvordan man kunne reformere og forbedre landbruget. Dette kulminerede med de store landboreformer i slutningen af 1700-tallet. Landboreformerne bestod af tre elementer: Landsbyfællesskabet blev afskaffet, og landsbyerne gennemgik den proces, som kaldes udskiftning: Hver enkelt gårds jord blev samlet i ét sammenhængende stykke, og i den forbindelse flyttede nogle af gårdene ud fra landsbyerne. Stavnbandet, som var indført i 1733, blev ophævet i 1788. Det tredje element var overgangen til selveje, dvs. de tidligere fæstebønder fik mulighed for at købe deres gård.

Enevælden blev afskaffet i Danmark i 1848, og den første grundlov underskrevet af kongen den 5. juni 1849.

OVERBLIK

- Moderne demokratier hviler på folkesuverænitetsprincippet, som stammer fra oplysningstiden.
- Princippet om magtens tredeling er fundamentalt i et demokrati.
- I et demokrati er de borgerlige rettigheder sikret. Det er retten til at tænke, tro og tale frit, forsamlingsfrihed samt ejendomsrettens ukrænkelighed.
- Empirisk arbejdsmetode blev udviklet i oplysningstiden.

TIDSLINJE

1690	Locke udgiver "Two Treatises on Civil Government" og "An Essay Concerning Human Understanding"
1700-1721	Store Nordiske Krig
1701-1714	Den spanske arvefølgekrig
1733	Stavnbandet indføres i Danmark
1740'erne-1763	Kolonikrigen mellem England og Frankrig
1748	Montesquieu udgiver "Om lovenes ånd"
1756-1763	Syvårskrigen
1773	Teselskabet i Boston
1776	De 13 kolonier i Nordamerika løsriver sig
1776-1783	Den amerikanske uafhængighedskrig
1788	Stavnbandet ophæves i Danmark
1789	USA's forfatning træder i kraft
1789	Den Franske Revolution
1799	Napoleon tager magten i Frankrig
1849	Danmarks første grundlov